

פרשת כי תשא

מפי מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

בס"ד אדר תשע"ז • גליון 189

ניתן לשלוח מייל לכתובת rephael.wasser@gmail.com ולקבל את הגיליון מידי שבוע לתיבת המייל

מוקדש לעילוי נשמת מרת חמותי הרבנית רג'ין בת מזל עטייה זצ"ל

מה יעשה הבן ולא יחטא?

בדור של טכנולוגיה דרושים עמל וגבולות

ראשי פרקים:

פרשיית העגל בתוך פרשיות המשכן ✦ ציווי אהרן לפרק את נזמי הזהב ✦ להעמיד שוטרים בגנות ובפרדסים ✦ בשביל מה צריך כללים ✦ תהליך של ריפוי ✦ זהב זה דבר נפלא או נורא ואיום? ✦ מה יעשה הבן שלא יחטא?! ✦ "ודי זהב" - שלושה משלים ✦ עבודת ה' ללא חופשות מחלה ✦ עושר לא טבעי גורם להסתאבות ✦ בשביל מי נברא העולם? ✦ התשובה היא: גבולות! ✦ דרושים עמל ויגיעה ✦ הבן מצפה לשמוע וללמוד היכן עובר הגבול ✦ למות באהלה של תורה

מקורות עיקריים:

שולחן ערוך או"ח תקכט, ד ✦ שבת פט ע"א ✦ רש"י שמות לב, לא ✦ ברכות לב ע"א ✦ עין איה ברכות ח"א פרק חמישי אות מג-מו ✦ ילקוט שמעוני יהושע רמז לו ✦ שמות רבה א, א ✦ רמב"ם הלכות תלמוד תורה ג, יב

פרשיית העגל בתוך פרשיות המשכן

במרכז פרשת כי תשא עומדת פרשת העגל, ובראשיתה פרשת שקלים. פרשת שקלים מפגישה אותנו עם השותפות של כל אחד מישראל ביסודות בנין הקודש של האומה¹, אחריה באה פרשיית הכיור השייכת לתהליך הטהרה לקראת הכניסה אל הקודש, אחריה משיחת המשכן וכליו ומשיחת אהרן ובניו בשמן המשחה, ואחריה מעשה הקטורת ובניית המשכן. אנו נמצאים בתוך מהלך שלם של התקדשות והיטהרות, מפרשיה לפרשיה אנו מתקדמים ומתרוממים ובונים את הקודש, את 'קדושת המקום', ולבסוף גם את 'קדושת הזמן' בציווי על השבת². לבסוף באה מסירת הלוחות³, ומיד אחריה מגיעה פרשיה שמזעזעת את כל בנין הקודש של האומה, וכך נאמר:

"וַיֵּרָא הָעָם כִּי בָשָׁשׁ מֹשֶׁה לְרֵדֶת מִן הָהָר וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים
אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה הָיָה לוֹ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים

¹ ראה רש"י שמות ל, טו, שמחצית השקל נועדה לרכישת אדני המשכן.

² שמות לא, יב-יז.

³ שמת לא, יח.

אֶהְרֶן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בָּאֲזָנֵי נְשֵׁיכֶם וּבְנִיתֵיכֶם וְהִבִּיאוּ אֵלַי: וַיִּתְּפְּרוּ כָּל הָעָם אֶת נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בָּאֲזָנֵיהֶם וַיְבִיאוּ אֶל אֶהְרֶן: וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיִּצַּר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל מִסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִיךְ מִצְרַיִם⁴.

דיברנו על קדושת המשכן, דיברנו על קדושת הזמן, והזכרנו את המעמד הנשגב שבו ניתנה תורה לישראל, ובתוך המעמד הנשגב, בתוך ליל הכלולות שלנו עם הקב"ה, באה הפרשיה הכואבת של הנפילה הגדולה בעגל.

ציווי אהרן לפרק את נזמי הזהב

בפסוקים אלה מצווה אהרן את העם לפרק את נזמי הזהב שבאזני הנשים, הבנים והבנות. עד עתה היו ישראל עבדים במצרים, כמעט לא היה להם רכוש, אבל היתה לנו הבטחה אלקית, "וַאֲחֵרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכָשׁ גָּדוֹל"⁵, וכעת יש לנו רכוש. כשהיינו במצרים, סביר להניח שלא היו לנו עגילים ונזמים, אולי היו טבעות של עבדות שבהן סומן המספר של כל אחד כדי שהמצרים יוכלו לפקח על העבודה, והנה עכשיו יש זהב בשפע! ברוך הוא וברוך שמו!

אהרן מצווה את העם לפרק מעליו את נזמי הזהב, והעם נענה לבקשתו, "וַיִּתְּפְּרוּ כָּל הָעָם אֶת נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בָּאֲזָנֵיהֶם וַיְבִיאוּ אֶל אֶהְרֶן". אהרן מקבל את הזהב ולא מבואר מה בדיוק הוא עושה אתו, מצד אחד כתוב "וַיִּצַּר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל מִסֵּכָה" ומצד שני כתוב "וַאֲשַׁלְּכֵהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה"⁶. רש"י מביא שני פירושים⁷, על כל פנים ברור שלא אהרן במו ידיו עשה את העגל⁸. בהמשך מבאר רש"י:

"עגל מסכה - כיון שהשליכו לבור, באו מכשפי ערב רב שעלו עמהם ממצרים ועשאוהו בכשפים. ויש אומרים: מיכה היה שם שיצא מתוך דמוסי בנין שנתמעך בו במצרים, והיה בידו שם, וטס שכתב בו משה 'עלה שור', עלה שור', להעלות אורו של יוסף מתוך נילוס, והשליכו לתוך הכור ויצא העגל".

חז"ל אומרים⁹ שמי שמסתכל באופן שיטתי בפסוקי התורה מגלה שהמילה 'עם' מופיעה תמיד בהקשרים שליליים, על כורחנו מילה זו מכוונת כלפי ה'ערב רב'. מדובר בקבוצה שהעלה משה רבנו ממצרים. אנשי ה'ערב רב' היו ספוגים בתרבות המצרית ורגילים בעבודה זרה, ואמונתם ותרבותם החלו לחלחל ולחדור פנימה אל לב האומה.

במקום להתפרק מהזהב, הפכו אותו לאליל, לאלהים מוחשי שאפשר לגעת בו ולהרגיש אותו. ואחר כך:

"וַיֵּרָא אֶהְרֶן וַיָּבֵן מִזְבֵּחַ לִפְנֵי וַיִּקְרָא אֶהְרֶן וַיֹּאמֶר חַג לַה' מָחָר: וַיִּשְׁכְּמוּ מִמִּחְרַת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּגְשׁוּ שָׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֵאמֹל וְשָׁתוּ וַיִּקְמוּ לַצַּחֲקִים"¹⁰.

⁴ שמות לב, א-ד.

⁵ בראשית טו, יד.

⁶ שמות לב, כד.

⁷ רש"י שמות לב, ד ד"ה ויצר אתו בחרט.

⁸ ראה משכיל לדוד על רש"י שם.

⁹ זוהר ח"ב מה ע"ב.

¹⁰ שמות לב, ה-ו.

יש כאן התפרקות של הערכים, 'העם' מוציא את ריבונו של עולם מחוץ לתמונה כדי שיוכל לנהוג איך שהוא רוצה. העם היה רגיל לתרבות האלילית המצרית, שם יש אלהים ידידותי, אוכלים אותו, שותים אותו וצוחקים אותו... זה הרבה יותר חביב והרבה פחות מחייב.

על ישמעאל נאמר: "וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגֶר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק"¹¹, ורש"י שם מציע שלושה פירושים למילה 'מצחק':

"לשון עבודה זרה, כמו שנאמר: 'ויקומו לצחק' (שמות לב, ו).

דבר אחר: לשון גילוי עריות, כמה דתימא: 'לצחק בי' (בראשית לט, יז).

דבר אחר: לשון רציחה, כמו: 'יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו' וגו' (שמואל ב' ב, יד).

מתוך אכילה ושתיה העם קם לצחק, כי כשהעושר הכלכלי הופך להיות מטרה ולא אמצעי וסוגדים לאליל הזהב, משמעות הדבר היא שכל הנאות החיים הן בעצם מטרה שצריך לשאוף אליה, ומכאן לשלוש העברות החמורות הדרך קצרה ביותר.

להעמיד שוטרים בגנות ובפרדסים

בסוף הלכות יום טוב כותב ה"שולחן ערוך"¹²:

"חייבים בית דין להעמיד שוטרים ברגלים, שיהיו משוטטים ומחפשים בגנות ובפרדסים ועל הנהרות שלא יתקבצו שם לאכול ולשתות אנשים ונשים, ויבואו לידי עבירה; וכן יזהירו בדבר זה לכל העם, שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם בשמחה ולא ימשכו ביין, שמא יבואו לידי עבירה; אלא יהיו כולם קדושים".

מי שקדושת המועד לא עומדת במרכז חייו בימי המועדים, עלול להפוך את סעודות המועד ח"ו לסעודות של שטות והוללות, לכן דרושה אכיפה ושמירה בגינות ובפרדסים. אולי זו הנקודה שאהרן מזהה, עושר שמביא להתרופפות, ולכן הוא מצווה את העם להתפרק מזהבו.

בשביל מה צריך כללים

במסכת שבת¹³ מספרים חז"ל על דו שיח שהתנהל בין העם לשטן בשעה שחיכו למשה שירד מראש ההר, וזו לשונם:

"אמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב: 'וירא העם כי בשש משה', אל תקרי בושש אלא באו שש. בשעה שעלה משה למרום, אמר להן לישראל: לסוף ארבעים יום יבא. לסוף ארבעים יום, בא שטן וערבב את העולם. אמר להן: משה רבכם, היכן הוא? אמרו לו: עלה למרום. אמר להן: באו שש. ולא השגיחו עליו. (אמר להם:) מת. ולא השגיחו עליו. הראה להן דמות מטתו, והיינו דקאמרי ליה לאהרן: 'כי זה משה האיש' וגו'".

ניתן להבין את הלחץ שנגרם בזמן שהמתינו למשה בשני אופנים: ניתן לומר שהלחץ נבע מהציפייה הגדולה והחשש שמא יתברר שהציפייה היתה לשווא ומשה רבנו לא ישוב עוד. ויכול גם להיות, שהיו בקרב העם

¹¹ בראשית כא, ט.

¹² שולחן ערוך או"ח תקכט, ד.

¹³ שבת פט ע"א.

אנשי ערב רב כאלה, שכשמשה רבנו עלה להביא את החוקים והמשפטים שמלמדים אותנו מהו סדר החיים של יהודי, הם התפללו בליבם שמשה רבנו לא יחזור והיו בלחץ שמא בכל זאת יחזור. בשביל מה צריך כללים, מה רע בלהיות פרועים ומופקרים, בלי גבולות וחוקים?! זו לא טענת בני ישראל בפנימיותם, אבל יכול להיות שכך טענו אנשי הערב רב. מי שהכללים האלקיים אינם טבעיים לנפשו, כי הוא לא מבני בניהם של אברהם יצחק ויעקב, אז ריבוי הזהב מביא אותו לקום ולצחק וחוקי התורה מאיימים עליו.

תהליך של ריפוי

בהמשך מתוארת ירידתו של משה מן ההר, וכך נאמר:

"וַיֵּן וַיֵּרַד מֹשֶׁה מִן הָהָר וּשְׁנֵי לַחַת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ לַחַת כְּתָבִים מִשְׁנֵי עֲבָרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתָבִים: וְהַלַּחַת מַעֲשֵׂה אֱלֹקִים הִמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתָּב אֱלֹקִים הוּא חֲרוּת עַל הַלַּחַת: וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בֹּרְעָה וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה קוֹל מִלִּחְמָה בְּמַחְנֶה: וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנוּת גְּבוּרָה וַאֲיֵן קוֹל עֲנוּת חִלּוּשָׁה קוֹל עֲנוּת אֲנָכִי שִׁמְעִי: וַיְהִי כִּאֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמַּחְנֶה וַיֵּרָא אֶת הָעֵגֹל וּמַחֲלַת וַיַּחֲרֵף אֶף מֹשֶׁה וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ אֶת הַלַּחַת וַיִּשְׁבֹּר אֶתֶם תַּחַת הָהָר: וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֹל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחֶן עַד אֲשֶׁר דָּק וַיִּזֶר עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשָּׁק אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"¹⁴.

משה רבנו יורד ומתקרב ושומע את הקולות, ובהגיעו לתחתית ההר, בראותו את העגל והמחולות, הוא משליך את הלוחות מידיו, לוקח את עגל הזהב ושורף וטוחן וזורר על פני המים. משה רבנו מזהה שזהו תהליך הריפוי שנדרש כעת כדי לרפא את השבר הנוראי הזה.

זהב זה דבר נפלא או נורא ואיום?

העובדה שאהרן הכהן מקבל את דרישת העם ומסכים לשתף פעולה מעוררת קושי, אבל מי שמעיין בדברי חז"ל מבין, שאם אהרן היה מסרב לשתף פעולה היתה יכולה להיות כאן קטסטרופה הרבה יותר גדולה. הלוא חור כבר נהרג בפרשיה הזו¹⁵, הוא ניסה לשאול שאלות, ומי שמנסה לשאול שאלות הורגים אותו. אהרן הבין שאם הוא לא ישתף פעולה יהרגו אותו. זו לא בעיה פרטית שלו, זו בעיה של העם, אם העם יהרוג את הכהן הגדול, את הדמות שאמורה להיות בהנהגה בשותפות עם משה רבנו, לא תהיה לכך מחילה עולמית. כוונתו של אהרן היתה להרוויח זמן¹⁶, לאסוף את נזמי הזהב בנחת עד שמשה רבנו ירד והכל ישוב על מקומו בשלום, אבל לא איסתייעא מילתא, ואהרן נאלץ למסור על כך גם את העולם הזה שלו וגם את העולם הבא שלו.

אהרן הבין שנקודת השבר של העם היא בריבוי הזהב. אמנם אפשר לעשות עם זהב דברים נפלאים, אפשר לבנות אתו את ארון ברית ה' ואת המנורה ואת המזבח הפנימי... הכלים החשובים ביותר במשכן עשויים מזהב. זהב זה דבר נפלא, ועם זאת הוא יכול להיות גם נורא ואיום! לכן בתוך הפרשיות המופלאות האלה של בנין הקודש של האומה בחרה התורה להציב את פרשיית העגל, כדי להראות לנו לאן אפשר ליפול עם הזהב.

¹⁴ שמות לב, טו-כ.

¹⁵ ראה רש"י שמות לב, ה.

¹⁶ ראה ויקרא רבה י', ג.

אהרן שואל את ישראל "למי זהב"¹⁷, או במילים אחרות, מיהו בעל הבית האמיתי של הזהב, ומה ייעודו ותפקידו, הכסף והזהב למי ולמי? ואז הוא מצווה: 'התפרקו! תנו לי את הזהב ואשליך אותו באש, כי אין לו תקומה לזהב הזה.

ובהמשך באה קריאתו של משה 'מי לה' אלי, "ויעמד משה בשער המחנה ויאמר מי לה' אלי"¹⁸. מי שמבין שהכסף והזהב 'לחי עולמים' מוזמן להצטרף למשה רבנו, והראשונים שמצטרפים הם בני לוי. שבת לוי הוא שבת ששייך לעבודת ה', שבת שעסוק כל הזמן בעבודת הקודש והמקדש.

מה יעשה הבן שלא יחטא?!

לאחר ענישת החוטאים, בא משה רבנו בתפילה לפני ה', "אִנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב"¹⁹. הקב"ה יודע שהעם חטא בחטא גדול, בשביל מה משה רבנו מזכיר את זה? אומר רש"י:

"אלהי זהב - אתה הוא שגרמת להם, שהשפעת להם זהב וכל חפצם, מה יעשו שלא יחטאו".

נכון העם חטא, נכון מדובר בנפילה גדולה והשבר הוא גדול, אבל צריך לזכור ולהזכיר מה גרם לנפילה. משה רבנו מוסר את נפשו למען ישראל ומגלגל את האחריות על הקב"ה. כשהיינו במצרים לא היה לנו זהב, היינו עם עבדים חסר אמצעים, ותוך ימים ספורים, במעבר חד, מצאנו את עצמנו עם רכוש גדול. משל למה הדבר דומה? ממשיך רש"י:

"משל למלך שהיה מאכיל ומשקה את בנו ומקשטו ותולה לו כיס בצוארו ומעמידו בפתח בית זונות, מה יעשה הבן שלא יחטא".

אולי מה שגרם לנפילה הנוראה הזו, זו הגישה החינוכית המעניקה ללא גבול ומידה.

יודי זהב' – שלושה משלים

הדברים מבוארים יותר במסכת ברכות²⁰, שם דורשים חז"ל את המילים 'יודי זהב' שבתחילת ספר דברים, וזו לשונם:

"מאי 'יודי זהב'? אמרי דבי רבי ינאי, כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: ריבונו של עולם, בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די - הוא גרם שעשו את העגל".

והגמרא מביאה שלושה משלים כדי להמחיש את דבריה:

"אמרי דבי רבי ינאי: אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר.

אמר רבי אושעיא: משל, לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים, האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו. אמר לה: מי גרם לך שתהא מבעטת בי - אלא כרשינין שהאכלתיך.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: משל, לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו וסכו, והאכילו והשקהו, ותלה לו כיס על צוארו, והושיבו על פתח של זונות, מה יעשה אותו הבן שלא יחטא?

¹⁷ שמות לב, כד.

¹⁸ שמות לב, כו.

¹⁹ שמות לב, לא.

²⁰ ברכות לב ע"א.

אמר רב אחא בריה דרב הונא אמר רב ששת: היינו דאמרי אינשי 'מלי כריסיה זני ביש' [מילוי הכרס הוא ממין החטאים הרעים, כי הוא גורם את החטא], שנאמר: 'כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני';

רב נחמן אמר, מהכא: 'ורם לבבך ושכחת את ה';

ורבנן אמרי, מהכא: 'ואכל ושבע ודשן ופנה'; ואי בעית אימא, מהכא: 'וישמן ישרון ויבעט'.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה - שנאמר: 'וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל'.

כשמים אריה בתוך אסם של תבן, הוא לא משתגע ולא מזיק, אבל כשמים אותו במתחם מלא בבשר, הוא נהיה קרבי, הוא מרגיש מלך העולם, מלך האריות, ומתחיל לנהום, ללמדנו שאין אדם חוטא מתוך דחקות, אלא מתוך שפע והרחבה.

משל נוסף, הוא משל הפרה. אדם רואה שפרתו כחושה אז הוא מאכיל אותה בכרשנין ודואג לה במסירות, עד שיום בהיר אחד היא מקבלת כוח ומתחילה לבעוט באדון שכל כך דאג לה.

והמשל השלישי הוא משל האב והבן. האב דואג לבנו דאגה ללא גבולות, הוא רוחץ אותו וסך אותו, מאכיל ומשקה, נותן לו דמי כיס בלי גבול, ואחר כך הוא מתפלל כשהוא רואה שהבן מנצל את כל הטוב הזה לרעה.

זה בדיוק מה שקרה לעם ישראל, מרוב כסף וזהב שנטלו בביזת מצרים ובביזת הים, גבר עליהם יצרם ונפלו בחטא.

עבודת ה' ללא חופשות מחלה

לזהב יש תפקיד מרכזי בבנין האישיות של האדם, הוא זה שמייצר תנועה רוחנית מתמדת של התקדמות בעבודת ה'. הדברים מבוארים בצורה נפלאה בספר "עין איה"²¹ של מרן הרב קוק, בביאורו לדברי הגמרא בברכות, וזו לשונו:

"מאי 'ודי זהב', אמרי דבי רבי ינאי: כך אמר משה לפני הקב"ה, בשביל כסף וזהב שהשפעת לישראל עד שאמרו די, הוא גרם שעשו את העגל.

יסוד עבודת ה' הטהורה היא מטבעת באדם החפץ הפנימי להיות תמיד הולך ומשתלם ולהכיר באמת שתכלית ההצלחה היא רק בהיות האדם תמיד קשור בחפץ של הוספת שלימות. כי הלא תכלית החיים היא קרבת אלקות, והוא יתברך אין סוף לשלמותו, על כן כל מעלת האדם הוא שבכל עת יוסיף מעלה בקרבתו אל השם יתברך, וזאת השאיפה שאין לה תכלית ולעולם לא יוכל האדם לומר בזה 'די', כי כל מעלה שיעלה בהשלימות האמיתית תעוררהו לדעת איך לקנות עוד כמה מעלות הסמוכות לה. ומתוך השאיפה של עבודת ה' יכיר שאין תכלית ההצלחה להאדם לומר שהשיג כל השלמות הראויה לו להשיגה כי אם שהוא תמיד שוקק להוסיף שלימות".

בעבודת ה' ישנה עבודה מתמדת, אדם צריך לעבוד על עצמו ללא הרף, אין חופשות מחלה ואין חופשות הבראה, אין ימי הצהרה ואין שעות חלון, צריך לעבוד עשרים וארבע שעות שבעה ימים בשבוע, "תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות..."²².

²¹ עין איה ברכות ח"א פרק חמישי אות מג.

²² עבודה זרה כ ע"ב.

"על כן יוסיף באמת העובד האמיתי מעלות יקרות דבר יום ביומו, ובזה האדם מתרומם לתכליתו האמיתי ונשכר בשמים: במה שמוסיף תמיד מעלה. ועוד: שממילא הוא נשמר מירידה ופחיתות. שמאחר שבקרבנו בוערת תשוקה פנימית להוסיף יתרון, ודאי משמרתו תשוקה קדושה זאת מרדת אל שחת הפחיתות באבדת המוסר והמעלות".

מנגד עומדת תפיסת עובדי האלילים הסוברים שהאלהים מוגבל וממילא גם עבודתו מוגבלת.

"אמנם בתועבת עבודה זרה יאבד כל הטוב הזה שהוא מעלת מציאות האדם, מאחר שהוא דבק בדבר מוגבל. כי כל נמצא זולת היחיד האמיתי יתברך יש לו גבול ולשלמותו תכלית. אם כן תהיה על כורחנו המגמה הפנימית לא להיות תמיד משתוקק להוסיף שלימות כי אם לבא עד גבול השלימות. והתכלית תצויר אצלו לא בבקשת יתרון תמיד כי אם בהסיר מעליו המשא של בקשת מעלות. וממילא כיון שחשק בקשת יתרון בטלה, שוב האדם עלול לרדת לפי טבעו הגופני בעמקי הפחיתות.

והנה כדי לעזור להטביע באדם ציור זה השלימות האמיתית, שראוי לו לא לבקש מעמד ששוב אין עליו להשתדל להתרומם, כי אם לבקש דרכים תמיד במה לעלות וכי תעודות מעלתו אין לה קץ, הטביע הטוב האמיתי יתברך בטבע האדם ונתנו במצב כזה שאפילו בדברים הגופניים שבאמת ראוי לתן להם גבול וקצבה, ותכליתם אינו להוסיף בהם תמיד, כי אם לבא עד גבול ההכרח ולנוח אחר כך כדי להתעסק בשלימות האמיתית.

אבל כדי שיהיה טבוע באדם חשק בקשת הוספת מעלה, שם השם יתברך בטבע נפש האדם שאל יסתפק בשום קנין ואפילו בקנינים המדומים עינו לא תשבע עושר, וכל מה שיתרבה עשרו יתרבו מחסוריו ומזה יהיה נח להשכיל שימצא את כל תעודתו רק בתשוקה של הוספת יתרון ומעלה.

אמנם התשוקה להרבות תמיד קנינים המדומים שעל ידה יבא האדם להשכיל גם כן בהרבות תמיד קנינים האמיתיים, שזה מביא לזכות לעבודת ה' השלימה ולהתרחק מעבודה זרה, יתכן בהיות העם במדינה מיושבת, שכפי ריבוי הקנינים ירבה הישוב והשכלול המדיני שאין לה גם כן קץ מיוחד ומסומן".

האדם מטבע בריאתו שואף להתקדם, "אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו בידו"²³, הקב"ה יצר אצל האדם שאיפה מתמדת להתקדמות, מי שיש לו מנה רוצה מאתיים, זה הכוח הקיומי של האדם, כשאדם לא רוצה 'עוד', אז החיים שלו הופכים להיות חסרי משמעות.

'כסף' זה מלשון כיסופים, ו'זהב' זה מלשון 'זה הב', הכסף והזהב יוצרים אצל האדם את התנועה הטבעית שתובעת ממנו התקדמות, ואותה תנועה מתגלה בצורתה האידיאלית כשהיא מביאה אותו לשאוף לבנות עוד ועוד קומות בעבודת ה'.

"אבל בהיות ישראל במדבר וכל צרכיהם בא להם בדרך ניסי, מן ובאר 'ושמלתך לא בלתה מעליך' וגו', ודאי אבדו זאת התשוקה ומכל שכן שלא היתה מתגברת בהם השאיפה להוסיף קנינים רבים. והם בהיותם להם כסף וזהב רב יותר מצרכם, אמרו 'די', וזה גרם להחליש בקרבם חשק הקבוע של הוספת יתרון, ונצמח בליבם רצון בקשת תכלית לא בהוספת שלימות כי אם בנתינת קצבה לכל התשוקות והמחסורים, ובזה גם למחסור הרוחני בקשו לתן קצב, וזה אינו נמצא כי אם בעזיבת מקור מים חיים. על כן גרם להם שיעשו העגל רק אמירת די. אמנם היתה מעלתם ראויה להיות גדולה עד שלא יצטרכו מעורר חיצוני להכיר שהאומר האמיתי הוא רק בקשת השלימות, ואל יאמר לעולם שכבר מצאו כולו, ואם הישירו דרכיהם באופן זה היה להם יתרון גדול במה שלא

²³ קהלת רבה א, א.

היו צריכים להטריד כח נפשם המתאוה תמיד לתוספת מעלה על הדברים השפלים, כי אם על השלימות האמיתית, שהוא מרכז מעלת מציאות האדם".

בתקופת המדבר הקב"ה נתן לנו הכל, מן משמים ומים מבארה של מרים, לא חסרנו דבר, וכשיש שפע של ברכה אז אין לאן לשאוף. עם ישראל הגיע ל'די זהב', לעמדה נפשית שמבקשת לעצור את השפע כי תמו השאיפות.

עושר לא טבעי גורם להסתאבות

מכאן אנו מגיעים למשל האריה²⁴:

"אמרי דבי רבי ינאי, אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר. העושר המופלג יותר מכפי הצורך מביא לשרירות הלב מפני שהוא שביעה בלתי טבעית. כי השביעה הטבעית היא שיהיה לאדם כפי צרכו ולא יותר הרבה מצרכו. ושביעה בלתי טבעית מוציאה את האדם ממצב השלימות הראוי לו לפי טבע האנושי השלם, כארי שראוי לפי השלימות שיאכל תבן לא בשר, וכן יהיה לעתיד, ככתוב: 'ואריה כבקר יאכל תבן'. על כן אם מאכילים אותו בשר מעוררים בו כוחותיו הרעים שאינם לפי טבעו. כן העושר היותר מהצורך הטבעי מביא לתשוקות רעות בלתי טבעיות שהם התועבות שהם מתאימות עם יצרא דעבודה זרה ורחוקות מדרך ה' ועבודתו".

עושר לא טבעי גורם להסתאבות. אדם שיש לו נכסים רבים מידי, כל שיקול הדעת שלו עלול להשתבש. הוא עלול לפזר כספים על דברי הבל חסרי תכלית. יש אנשים שמוכנים לשלם כסף רב על איזו מנה יוקרתית במסעדה הכי נחשבת, ויש אנשים שעסוקים כל הזמן בניסיון לחפש את המותגים הנחשבים ביותר ואת המילה האחרונה של הפיתוח הטכנולוגי.

בשביל מי נברא העולם?

אחר כך מגיע משל הפרה הכחושה, ובסוף משל האב והבן. על משל האב והבן כותב הרב²⁵:

"...משל לאדם שהיה לו בן כו', מה יעשה הבן שלא יחטא. ההשקפה הפנימית, מפני מה מביא העושר המופלג לסור מדרך הישר, הוא מפני שעל ידי שהאדם רואה בעצמו שהוא עומד במעמד כזה שיוכל למלאות כל אשר תשאל נפשו, מסכים הוא בדעתו שלכך נברא וכך הוא תכליתו לפי תעודתו ללכת אחר עיניו ולמלא כל תאוותיו, ומזה נעשה אצלו רדיפת התאוות וההסרה מדרך הטובה דרך משפט ושאיפה פנימית.

דומה לאותו הבן, שהמצב שבו הכניסו אביו יוכל לגרום שידמה הבן שהכין אביו לו כל זה בעבור שרצונו הוא שיחטא, כי לא יוכל לצייר אחרת למה הוכנו לו כל אלה. אמנם השלם בדעת ישכיל שלא יוכל היות כוונת האב כי אם להתייצב על דרך טוב מעומק ההכרה, עד שעם כל הדברים החיצוניים המקרבים אל החטא יהיה הוא קרוב לזכות. הנה ביארו השלמים הללו דרך התפתחות אבדת המוסר שבא מהשביעה היתירה, בתחילה טעות השכל בתעודתו על ידי המצב שלו וכל הדברים החיצוניים המסבכים אותו, ואחר כך נטיה עצומה במעשה לבהמיות טבעית, ומזה נהימה בלתי טבעית מתגברת כארי שוחר לטרף".

²⁴ עין איה ברכות ח"א פרק חמישי אות מד.

²⁵ עין איה ברכות ח"א פרק חמישי אות מו.

כשיש לאדם שפע, אז הוא בונה תיאוריות שלמות שמוכיחות למה הוא צריך להיות בעל הבית בעולם. אם יש טכנולוגיות חדשות הן צריכות לשרת אותי, ואם יש מאכלים טובים הם נועדו כדי לשמח את האדם, "כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם"²⁶.

גישה זו מביאה בסופו של דבר לקריסה מוחלטת, לכן פונה משה רבנו לקב"ה ואומר: "כסף וזהב שהרבית להם לישראל עד שאמרו די - גרם להם שיעשו אלהי זהב"²⁷. וזו משמעות דברי אהרן אל העם באמרו "למי זָהָב"²⁸, אהרן קורא לעם לעצור את ההשתוללות ולהתבונן בשאלת התפקיד והמגמה. לשם מה נוצר הזהב, שואל אהרן את העם, וקורא להם לקחת את הזהב לעבודת ה', אבל העם נמצא במקום אחר, ובסופו של דבר יוצא מהזהב הזה עגל מסכה.

התשובה היא: גבולות!

אנחנו נמצאים בדור של טכנולוגיה, בעבר היינו צריכים להיזהר מקולנוע או מסרטים בטלוויזיה, איזה סרטים טובים ואיזה לא, אלו תמונות מותר לראות ואלו אסור, יש אלימות או אין אלימות. אבל היום כל אחד הולך עם מאות בתי קולנוע בכיס הקטן שלו, והוא יכול לראות מה שהוא רוצה מתי שהוא רוצה - אלימות, ניבול פה, יצירות... - הכול בלחיצת כפתור. והשאלה מנסרת בחלל האוויר: מה יעשה הבן ולא יחטא?

התשובה לשאלה הזו היא: גבולות! גבולות הגזרה צריכים להיות ברורים וחדים, מה כן ומה לא, וכשישנה חריגה מהגבול, צריכה לבוא שבירה!

דרושים עמל ויגיעה

על משה רבנו נאמר: "וַיִּשְׁלַח מִיָּדוֹ אֶת הַלַּחַת וַיִּשְׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר"²⁹. אומר ה"ילקוט שמעוני"³⁰:

"אמר רבי אחא בר חנינא: אלמלי לא חטאו ישראל, לא נתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע מפני שהיא ערכה של ארץ ישראל, שנאמר: 'כי ברוב חכמה רב כעס', כתיב: 'וישבר אותם תחת ההר', נסתכל משה בלוחות וראה שפרח כתב מעליהם והשליכן מידי, מיד נתאלם ולא היה יכול להשיב דבר, באותה שעה נגזרה גזרה על ישראל שילמדו תורה מתוך הצער ומתוך השעבוד ומתוך הטלטול ומתוך הטרור ומתוך הדוחק ומתוך שאין להם מזונות, ומתוך אותו הצער שהם מצטערים עתיד הקדוש ברוך הוא לשלם להם שכרם לימות המשיח כפול ומכופל".

תורה לומדים מתוך צער, כי כשלומדים תורה מתוך עושר עלולים לבוא לידי קלקול. הפתיחות למדיה המתחדשת יכולה לפגוע פגיעה חמורה בעיצוב הבנין הרוחני שלנו. המחקרים מלמדים שהמדיה מביאה לצריכת יתר של אלכוהול וסמים, צריכת יתר של אלימות, ועיוות חמור בכל היחס למושגים של אהבה ומיניות. המדיה גורמת לירידה ברמת האינטליגנציה, לבעיות קשב וריכוז ולבעיות בריאות שונות, ופוגעות בכל היחס הבינאישי שאדם אמור לפתח כלפי החברה והמשפחה. כדי לבנות את כלי ההתפתחות

²⁶ סנהדרין פ"ד, מ"ה.

²⁷ יומא פו ע"ב.

²⁸ שמות לב, כד.

²⁹ שמות לב, יט.

³⁰ ילקוט שמעוני יהושע רמז לז.

הבסיסיים הללו דרושים עמל ויגיעה, והנה באה המדיה ומציגה מצג שווא, כאילו ניתן לוותר על העמל והיגיעה ולהגיע ליעדים שונים בקלות יתר.

מצד אחד אנו מודים על השפע והברכה שניתנו לנו, ומצד שני אנו נדרשים לסדר גבולות מאוד ברורים לנו ולילדינו, כמה זמן להיות מול המחשב ובמה לשחק או לצפות. הילדים זקוקים לגבולות הללו ומצפים מאתנו להציב אותם, זה קיומי בשבילם.

הבן מצפה לשמוע וללמוד היכן עובר הגבול

ב"שמות רבה"³¹ אומרים חז"ל:

"חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר", בנוהג שבעולם אדם שאומר לו חבירו פלוני הכה לבנך יורד עמו עד לחייו, ומה תלמוד לומר: 'חושך שבטו שונא בנו', ללמד שכל המונע בנו מן המרדות סוף בא לתרבות רעה ושונאהו".

כשילד מביא תרבויות זרות הביתה צריך להעמיד אותו על מקומו בראשית הדרך ולא לחכות שזה יתפתח ויצא מכלל שליטה, אם האבא לא עוקב ולא שם לב, או שהוא מפחד להעיר לו, אז התופעה הזו רק תלך ותגדל. הבן מצפה שאבא שלו יגיד לו: 'זה לא נכנס לבית שלנו, גם לא אצלך בחדר!', הוא מצפה לשמוע וללמוד היכן עובר הגבול ומה הם גבולות הגזרה שבהם מותר לו לצעוד.

למות באהלה של תורה

בהקשר זה יפים דברי הרמב"ם³² שכתב:

"אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה.

אמרו חכמים דרך רמז: 'זאת התורה אדם כי ימות באהל' - אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים, וכן אמר שלמה בחכמתו: 'התרפית ביום צרה צר כחכה', ועוד אמר: 'אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי'.

אמרו חכמים: ברית כרותה, שכל היגע בתורתו בבית המדרש לא במהרה הוא משכח, וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים, שנאמר: 'ואת צנועים חכמה', וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו תלמודו מתקיים בידו, אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח".

כדי ליהנות מכל השפע הגדול שהקב"ה נותן לנו, דרושים עמל ויגיעה, וצריך לדעת להציב גבולות. עלינו לנצל את הזהב שמגיע אלינו להתקדמות מתמדת בעבודת ה', ולא להתפרק מהזהב. עלינו לבנות עוד ועוד קומות רוחניות ולהשתמש בשפע הגדול שהקב"ה משפיע עלינו לפי גדרי התורה בקדושה ובטהרה.

³¹ שמות רבה א, א.

³² רמב"ם הלכות תלמוד תורה ג, יב.